

но образътъ, като изразно срѣдство, е по достъпенъ, защото може да бѣде разбранъ и отъ онѣзи, които не говорятъ на сѣщия езикъ съ насъ, а за Бетховенъ музиката е откровение по-високо отъ всѣка мѣдростъ и философия.

Силата на говора, като изразно срѣдство, може да се увеличи отъ образа, а силата на единия и другия — отъ тона. Когато четемъ едно поетическо произведение, ние изпитваме наслада; тая наслада ще бѣде по-голѣма, ако то се илюстрира, ако се възпроизведе на сцената отъ драматически или оперенъ артистъ. За това въ храмоветъ на древността човѣкъ е билъ поставяенъ подъ едновременно влияние на всички изразни срѣдства — думата, религиозното учение, живописъта, музиката, пантомимата и религиознитѣ танци.

Нѣкои правятъ една разлика — говорятъ за обективна и субективна култура. Първата се състои въ съвкупността на културнитѣ блага, които се крѣятъ въ науката, изкуствата, философията, религията, техниката и т. н., а втората — въ културата на личността. Библиотекитѣ могатъ да бждатъ препълнени съ произведенията на научната и художествена литература, художественитѣ галерии — съ произведенията на изобразителното изкуство, страната може да бѣде посѣяна съ исторически, архитектурни и други художествени паметници, а народътъ да минава слѣпишката покрай тѣхъ. Ние можемъ да имаме океанъ отъ обективни културни блага, но отъ тѣхъ да се ползува само едно незначително малцинство — така нареченитѣ „избрани“, а народътъ, въ своето мнозинство, да си остане некултуренъ. Това състояние не може да бѣде идеалъ за личния и общественъ животъ на човѣка. За него Фридрихъ Велики е казалъ: „Една добре уредена държава съ граждани простаци, е рай, населенъ съ магарета“, а и самитѣ обективни културни блага не бѣха имали никаква стойностъ. Проф. Кершенщайнеръ казва: „Културата е придобивка, която би изчезвала всѣки день, ако всѣки день не се завоюва наново“¹⁾. Това завоюване наново става не само съ това, че се създаватъ нови културни блага, но че съ тѣхъ се приобщаватъ другитѣ, че отъ обективната култура се преминава къмъ културата на личността и по тоя начинъ културнитѣ блага се запазватъ и предаватъ отъ поколѣние на поколѣние. Тоя процесъ се улеснява благодарение на обстоятелството, че всѣка културна областъ, както казва проф. Шпрангеръ, носи въ себе си своя стремежъ за разпространение (Fortpflanzungstrieb²⁾). Всѣко ново познание търси да се наложи на другитѣ, всѣха теория търси последователи, новата религия — прозелити, новото обществено течение — привърженици, дори въ областъта на изкуството, кждето творческата сила е най-малко предаваема на другитѣ, и тамъ майсторътъ търси ученици.

Следователно, отъ обективната култура трѣбва да се премине къмъ субективната, къмъ културата на личността. Какъ ще стане това?

Въ всѣки случаи не чрезъ простото механическо прехвърляние на обективнитѣ културни блага върху личността. Това би довело личността въ най-добрия случай до ролята на попивателна хартия, справочна книжка, а обикновено до слабо дилетантство и полукултура. Личността може да стане културна само при условие, че ще се приобщи

¹⁾ Kerschenschthiner — Der Begriff der Staatsbürgerlichen Erziehung. — S. 2. B. G. Teubner — Leipzig 1914.

²⁾ Ed. Spranger — Kultur und Erziehung. s. 168. Vierte Auflage — Quelle & Meger. Leipzig 1928.